

Виклик комунікацій і відповідь культурного поля політики

Олена Проскуріна,

кандидат політичних наук,

доцент кафедри політології та правознавства

Луганського національного педагогічного університету

ім. Т. Шевченка

У ХХІ столітті людство зрозуміло, що новітні інформаційно-комунікативні технології (ІКТ) суттєво впливають на його життєдіяльність [1]. Вже існує ціла галузь виробництва, пов'язаного з інформацією. Це прискорило процеси глобалізації, призвело до появи нових рис у культурному розвитку, який змінює не тільки виробниче, але й духовне життя людини [2]. Нині стаємо учасниками формування тенденцій суспільної еволюції, а саме: утвердження інформаційного суспільства, потенційні можливості якого до сьогодні не цілком усвідомлені.

Американська дослідниця Ш. Вентуреллі, аналізуючи „інформаційну екосистему”, відзначає, що „інформаційне суспільство” може стати найбагатшим джерелом творчої, диверсифікаційної комунікації збагачення й демократизації, яка будь-колиєднала людство. Воно може перетворитися на перший в історії справжній засіб масової інформації і комунікації, дозволяючи кожній людині за допомогою простих у використанні приладів поширювати одночасно свої ідеї у багатотисячній аудиторії. Це джерело може стати засобом організації суспільного життя й активної участі у ньому всіх громадян [3, с. 20]. Аналогічних поглядів дотримується нині більшість дослідників процесів становлення інформаційного суспільства [4].

Інформаційно-комунікативні технології як основа інформаційного суспільства змінюють структуру соціального простору, мінімізують вплив географічних факторів на соціальні відносини. Вплив інформаційного простору на конструювання соціальних відносин так зріс, що цей процес випереджає його теоретичне осмислення. За словами Р. Даля, сьогодні „лише почали серйозно обдумувати можливості, які відкриваються ними (ІКТ – О. П.)” [3, с. 179]. Інформаційна революція, отже, висуває багато

Олена Проскуріна

проблем соціально-політичного характеру, від розв'язання яких залежить більш чи менш безболісне утвердження інформаційного суспільства.

Автор з багатьох актуальних проблем окреслює для себе одну: трансформація політико-культурної сфери в умовах народження інформаційної епохи й формування політичної культури нового типу – так званої нової політичної культури в Україні (НПК).

Зазначимо, що останнім часом світова наукова думка активно обговорює вплив інформаційно-комунікаційних технологій на політико-культурну сферу (Т. Кларк, П. Норис, А. Дернер, Дж. Томпкінсон, К. Крос, Р. Гакет, С. Патрушев, В. Межуєв, В. Петухов, В. Трушков, О. Соловійов, Н. Луман). Не залишились осторонь і українські дослідники. Важливі розвідки здійснили Р. Різун, В. Шкляр, О. Білоус, Ю. Пахомов, О. Зернецька, В. Гура, В. Храмов, М. Кравчук, І. Шаблінський та інші.

Об'єднує всіх авторів, по суті, спільна думка: в сучасних умовах комунікація має великий, якщо не визначальний вплив на культурний розвиток країн. Електоральні комунікації настільки активізували спілкування країн і народів, що, на думку Т. Андріанової, уже можна говорити про початок процесу становлення геокультури сучасного світу, яка „відіграє все більшу роль у стратегічній політиці держав” [6, с. 4]. Така культура, вважають дослідники, формується не тільки на стиках, але й всередині національних культур, відвойовуючи собі місце в системі духовних, політичних орієнтацій громадян конкретних країн [6, с. 4 – 6]. Відтак, „комунікації, впливаючи на культуру, стають передумовою й умовою підтримки контактів між національними культурами” [7, с. 13].

Більшість дослідників тією чи іншою мірою торкаються ще одного дуже важливого питання: впливу інформаційних технологій і каналів комунікації на традиційні принципи спілкування у сфері влади, на форми соціалізації індивідуумів, їх участь у політичному житті, і, зрештою, на формування нової політичної культури громадян епохи становлення інформаційного суспільства.

Ми вже стали свідками різкого посилення значення ІТК у політичній сфері. Комунікації змінюють якість і структуру попиту на політичному ринку, що призводить до небаченого підвищення міцності інтерактивної взаємодії елітарних та неелітарних верств [1]. Ця насиченість сприяє появі величезної кількості неформальних плебісцитарних механізмів, які вбудовують у політичний дизайн, що склався, мережові відносини, поступово стаючи чи не основним інструментом ідентифікації громадян, організації й координації їх політичної участі і, як відзначають Н. Горбатова і Л. Станкевич, у цих умовах інформаційні обміни стають базовими передумовами розвитку політичних (як і інших) відносин. „Влада і вплив” починають належати тим, хто „може створювати нові культурні коди, що використовуються суспільством для відображення реальності й вироблення усвідомлених рішень” [8, с. 58].

На наших очах комунікації продукують і народжують нові смислові образи влади, виробляють нові ціннісні ієрархії, відносини, політичні норми, інститути й цілі. Вони багато в чому перетворюють політичні межі на ілюзорні, сприяють зміні взаємостосунків між громадянами і владою, досить часто підштовхують людей до форм діяльності, яка не вкладається ні в правила національної політичної системи, ні в рамки національної політичної культури [9, с. 10 – 20].

Отже, початок інформаційної епохи посилив процеси глобалізації, які суттєво вплинули на політичні, економічні, екологічні, гуманітарні та інші процеси, що відбуваються в сучасних культурах і соціумах.

Це примушує, по-перше, замислитися над майбутнім нашої країни. По-друге, культура інформаційної епохи стає домінуючим джерелом формування політичного простору – і в національних, і в ширших соціальних межах. По-третє, вплив культури як особливого способу внутрішньої організації соціальної взаємодії на налагодження й розподіл влади набуває якісно нових масштабів. По-четверте, стимулом розвитку цих процесів стають транснаціоналізація світових і регіональних центрів політичної влади, розширення культурних зв'язків між народами і – особливо – поява нових інформаційних технологій та каналів комунікацій, які трансформують традиційні принципи спілкування у сфері влади, форми соціалізації громадян, їх участі в політичному житті.

Насамкінець, Інтернет, як матеріальна основа інформаційного суспільства, незважаючи на всі його переваги, стає серйозною перепорою на шляху створення гармонійного і стійкого інформаційного суспільства, оскільки виникає нова нерівність, викликана наоднаковим доступом до ІКТ, інформаційним домінуванням одних країн над іншими. Тобто, нерівність виявляється по-різному: багатий інформаційний Захід і бідний Схід; більш забезпечені в інформаційному відношенні люди і менш забезпечені. Така нерівність призводить до поглиблення економічних і соціально-політичних протиріч і, тим самим, до посилення нестабільності.

Усе це висуває підвищені вимоги до компетенції державного управління, якості політичного класу й інтелектуальної еліти: це підштовхує Україну до здійснення ривка, тільки завдяки якому вона зможе виступити повноправним гравцем на світовому кону, де активно розгортаються процеси глобалізації. Інакше можемо опинитися на узбіччі світового розвитку.

Сьогоднішня реальність така: комунікації, проникаючи в політико-культурну сферу розвинених індустріальних країн і трансформуючи її, обумовлюють збагачення багатоманітності політичних зв'язків, наслідком чого стає зближення і зрощення ціннісних уявлень полікультури. Тому нинішнє покоління через сучасні комунікації не тільки відтворює фундаментальні риси політичної культури, але й, трансформуючи їх, закладає основи тих образів, символів і смислів, які належить

Олена Проскуріна

інституціювати його нащадкам. І, як зазначає А. Чесноков, „починається формування нового широченного каналу політичної комунікації, динаміка розвитку якого може перевернути уявлення... про політичну діяльність і про традиційні інструменти політичної участі” [10, с. 65 – 66].

Внаслідок трансформації політико-культурної сфери дехто із західних вчених, а також з країн СНД, порушує питання про з’яву й утвердження „нової політичної культури” (НПК), культури „кумулятивного” соціального ефекту расових, етнонаціональних, статеві-вікових, екологічних та інших політично значимих розколів, які помітно витіснили класові розшарування” [11; 12; 13; 14].

Серед ключових рис, властивих НПК, що відрізняють її від традиційних для західних демократій політичних культур, дослідники виокремлюють такі:

³⁵₁₇ трансформація традиційного політичного спектру з його розподілом на правих і лівих;

³⁵₁₇ чітке відокремлення соціальних питань від фінансово-економічних;
³⁵₁₇ збільшення значимості соціальних питань порівняно з фінансово-економічними, що зумовлено зростанням добробуту, оскільки люди, стаючи багатшими, більше уваги приділяють стилю життя й рівню комфорту, ніж традиційним економічним проблемам;

³⁵₁₇ посилення індивідуалізації в ринкових і суспільних відносинах, скептичне сприйняття традиційних програмових принципів лівих партій, таких як націоналізація, зміцнення соціальної держави тощо;

³⁵₁₇ обережне ставлення до великих централізованих бюрократичних структур національної держави;

³⁵₁₇ розвиток політики, спрямованої на розв’язання конкретних проблем, розширення участі громадян в управлінні, посилення ієрархічних політичних організацій, що свідчить, що нова політична культура протистоїть традиційним бюрократичним структурам, партіям та їх лідерам, віддаючи перевагу новим суспільним рухам, котрі підтримують прями зв’язки з виборцями й чітко реагують на їхні потреби;

³⁵₁₇ прискорення, можливе в найбільш розвинених країнах і серед освічених, молодих і забезпечених людей [14].

Такі ознаки „нової політичної культури”, яка йде на зміну „старій”, свідчать, що на Заході в межах чітко визначених демократичних традицій складається культура НПК, зумовлена впливом соціально-економічних і духовних інтересів, які, у свою чергу, зумовлені інформаційною епохою.

А що ж ми? Парадоксально, але факт: у нашій країні вже з’явилися деякі тенденції, що сприяють зародженню НПК. В той час, як ми дискутуємо, яка нам потрібна політична культура в умовах демократичних перетворень, намагаємося дати їй визначення, з’ясувати її характерні риси, називаючи її новою, у нас проростають тенденції вже нової „нової політичної культури”. Безумовно, це тільки тенденції, вони

тільки окреслюються, оскільки домінуючими в українській політичній культурі, як і раніше, є традиційні цінності. Це виявляється й у специфіці тлумачення ідей демократії, плюралізму, ринку.

В цих умовах, звичайно, важко поки що говорити про динаміку культурного організму України, оцінювати глобалізаційні аспекти української політичної культури. Ця проблема потребує серйозного дослідження. Одне можна сказати напевне: в умовах глобалізації українська політична культура буде трансформуватися, оскільки сучасні інформаційні потоки й комунікації стануть поступово розмивати демократичний традиціоналізм.

Якими будуть наслідки? Час покаже.

Література:

1. **Семенов И. А.** Информационный вызов и электронный ответ России. Технологии современного общества. Интернет и современное общество / / Материалы объединённой конференции (Санкт-Петербург, 22 – 23 ноября 2001 г.). – СПб, 2001.
2. **Моисеев Н. Н.** Информационное общество: возможности и реальность // Политические исследования. – 1993. – № 3. – С. 6 – 14.
3. **Вершинин М. С.** Политические коммуникации в информационном обществе. – СПб, 2001.
4. **Межуев В. М.** Проблемы современности в контексте модернизации и глобализации. – Политика. – 2000. – № 3. – С. 21 – 32.
5. **Даль Р.** О демократии. – М., 2000.
6. **Андрианова Т. В.** Геополитика и культура. – М., 2001.
7. **Луман Н.** Власть. – М., 2001.
8. **Горбатова Н. В., Станкевич Л. Т.** Информационные технологии. Виртуальные мифы и политическая реальность России // Гуманитарные технологии и политический процесс в России. – СПб, 2001.
9. Повседневные практики и процессы институциональной трансформации в России (гипотезы, теоретические проблемы исследования). – М., 2002.
10. **Чесноков А. А.** Ресурсы INTERNET и российские политические технологии: состояние и перспективы развития. – Вестник МГУ. Серия 18. Социология и политика. – № 4. – 1999.
11. **Хантингтон С.** Зіткнення цивілізацій // Філософська і соціологічна думка. – 1996. – № 1 – 2. – С. 17 – 23.
12. **Helol D.** Democracy and the Global Order. – Cambridge (Great Britain), 1995. – P. 92.
13. **Norris P.** A Virtuons Circle Political Communication in Postindustrial Societies. – London, 2001.
14. **Clarc,** Inglehart 1998: P. 11 – 13.